

Atalay

Országos eső köszöntött be; az őszi tarlókon finom ködvárak álldógtak és a kerti nyírfák színei elmosódtak, mint egy végéhez közeledő álom árnyképei. Atalay bevonult a belső házba, a mohaszagú könyvtárszobába és Mária Lujzára gondolt. Valahányszor köd borongott a köpcös hegyek között és a sásövezte tavon ráncok képződtek, mindig Mária Lujza jutott eszébe, önkénytelenül, mintegy bűvös érintésre, és azután vele járt, kelt, virrasztott, míg az égbolt el nem rakta a szürke felhőket és a varjak kérdő károgással odébb nem állottak. Ezeken a hosszú délutánokon és álmatlan éjszakákon jól esett reá gondolni, az ő finom mozdulataira, keskeny vállára és sajtós tekintetére, amely hirtelen, makacsul szegeződött az ember arcába, azután félénken távolodott megint el és beléveszett a semiségbe.

Atalaynak több nőalakja volt, amelyek a különböző évszakok hangulataiban hirtelen eléje állottak: így Olgácska, amint az első havon farkas karman tyújával arca előtt szánkózik végig a jegenyék közt, azután Aglája, amint a viruló cseresznyefa alatt hintázik, avagy Flórika, ahogy a kőhíd mellett dacosan, szinte mérgesen várakozik rá a kis ponyfogatján, és végül Borbála, ahogy öregasszonyosan öltözködve, fekete kendőkbe, gyászos csipkébe pólyázva hervatag szépségét, jelenik meg a küszöbön és így szól:

– Megöregedtünk, ideje, hogy a vallásra és a halálra gondoljál!

Félig elgondolta e női alakokat, félig igazán részt vettek életében, amely ma már csak furcsa és kopaszodó emlékekből állott. Évek óta nem járt sehová, maga sem tudta miért, fáradtságból, lustaságból, avagy az akarat híjából-e? Falun lakott, az ősei házában, amelyet fiatal korában gyűlölt, s amely most mégis csöndesen fölvette az ölébe és mindent megbocsájtott neki. Félig úr, félig paraszt módjára élt, néha felült a szénásszekér tetejére és maga hajtotta haza az apró lovakat, máskor pedig bezárkózott, és verseket irt, amelyeket hajnalban elégetett. Ha nagyritkán vendége volt, tíz inas feszengett a szűkülni kezdő, csizmás, medvebőrös egyenruhákban, de néha Atalay vászonkabátban, szalmakalapban a fején hetekig bolyongott a hegyek közt, szalonnán meg fenyőpálinkán élt, mint a vándorlegények, és kuzuzslással gyógyította a parasztokat.

Mária Lujza ... Vajon mi van Mária Lujzával? Bizonyára már ő is megőszült és a hideg, őszi estén hárászkendővel a vállán jár a füstölgő ákácok alatt. Vagy talán utazik? Mert nagyon szeretett utazni, régimódra, kocsin, postaszekéren, avagy lassú járású hajókon, és Atalay gondolatban vele utazott, leeresztette és föl húzta a kocsi ablakát és az állomásokon tejet hozott neki az utipohárban. Néha tisztán hallotta, amint Mária Lujza félénken köhög, azután hirtelen rája veti tekintetét és megint elfordítja, mintha valamit mondani akart volna. De sohase mondta el, mit akart és már tizenöt éve elmúlt, hogy nem látták egymást.

– És a gyermekei? Azok bizonyára már nagyok és a lánya talán férjhez is ment – szövögette tovább lassú gondolatait Atalay.

Ezek a gyermekek voltak az oka, hogy nem találhattak egymásra, Ej, hogy féltette őket, föláldozta nekik ifjúságát, a boldogságát és most az egyik már bizonyára maga is anya, messze laknak egymástól, el is hidegültek, mert Mária Lujza veje hangos ember; a katonatiszt-fia pedig csak akkor tér haza, ha pénzre van szüksége. Mária Lujza ilyenkor sértődötten pöröl vele, gyakran a fiú haragosan távozik el és öngyilkossággal fenyegetőzik; az anyja pedig főfájást kap és fölteszi a pápaszemet, hogy még öregebbnek és csúnyábbnak lássa magát a tükörben. Pedig a szeme jó és az élet nem ért véget. Óh, nem, még sok minden következik: a szomorúság, az elhagyatottság, a megbánás órái és csak azután a nagy szürkeség, amely elől nincsen kitérés.

– Vagy talán nem is a gyerekek voltak az okai? – nógatta tovább gondolatait.

Lehet; talán csak gyávaságból, határozatlanságból, kényelemből kerültek el egymást, talán nem fogták föl elég komolyan a sorsukat. Az ember az életben sok dolog mellett megy el, amelyet alábecsül, amelynek értékét csak később, amikor a hibát már nem lehet helyrehozni, veszi észre. Ki az, aki minden ügyében rögtön ítéletet tudna alkotni, ki az, aki folyton tisztában van a lelkével? A kis tárgyak gyakran elnyomják a nagyokat és az ember csöndesen belényugszik ebbe az aránytalanságba. Minek a felelősséget viselni? Gondoljuk el. De szabad-e ezt tennünk? Nem vétünk-e vele egy felsőbb, egy örökkévaló és szent törvény ellen, nem harcolunk-e a rendeltetés ellen? Ki tudja?

Atalay pihenni engedte a gondolatait, amelyek, míg az idő verőfényes volt, kissé elszoktak a munkától és most nehezen lélegzetek.

– Mi tulajdonképpen fecskék voltunk – bölintotta egy idő múlva helybenhagyólag. – A fecskék hűvösen és előkelően kitérnek a tél elől, mi is kitértünk a harc elől, amelyet a sors reánk szabott. Elmentünk a Dél csillaga alá: Mária Lujza a gyerekoszobába, a zongora mellé, a kötelességei közé, én pedig a tehetetlenség és a lustaság országába. Mindent meg lehetett

volna változtatni, ha akaratunk és jellemünk van. De nem volt, ahogy nincs száz és száz más, hozzánk hasonló sorsú embernek, akik mind csak a magunk ügyét nézzük, nem pedig azt, hogy tulajdonképpen egy felsőbb célt képviselünk és egy nagy emberi felelősség nyugszik rajtunk. Ez a cél az: küzdeni, a legszebb diadalát kivívni, és van-e szebb sors a földön, mint szeretni? A fát, amely tavasszal nem ad lombot, kivágjuk, de akiknek az volt kötelességünk, hogy egymásra akadjunk, hogy az élet egy nagy jelenetét megjátsszuk, hogy küzdjünk és szenvedjünk, kitértünk a sors szabályai alól és mégsem esik bántódásunk. Hogy lehet ez?

Besötétedett, lámpáért kellett volna csöngetnie, de Atalay lusta volt és megrázta a fejét. A szoba sötét háttérében most tisztán állott előtte Mária Lujza alakja, karcsún, határozottan, sápadtan, mint fiatal korában, amikor annyira hasonlított Boleyn Annára, és Atalay azt érezte, hogy amikor meghunyászkodtak és megalkudtak, tulajdonképpen rettenetes gazságot követtek el nemcsak önmaguk, de egy láthatatlan, ismeretlen harmadik ellen. Ki volt ez a harmadik? A sors, az emberiség, vagy talán maga az Úr? Talán mind a három, talán egyik sem, hanem egy titokzatos, névtelen fogalom, amelyet az emberiség óvakodik felismerni, de amelynek szárnycsapásait az elmélyedés és a szomorúság óráiban tisztán halljuk magunk körül. Hirtelen úgy rémlett előtte, hogy e vétek nem maradhat megbosszulatlan, még nagy szenvedések, megpróbáltatások várnak rájuk és a fecskék bele vésznek a kóbor hófelhőbe, amelyet egy szigorú kéz terel feléjük.

– Bolondság. Ki törné ilyesmin a fejét – mormogta, és elaludt.

Álmában a tornácon állott és végignézett a vidéken, amelyet most vékony őszi hóréteg borított. A varjak meglehetősen szállottak jobbra és balra és a messzeségben három szánkó csilingelt. Az egyikben Olgácska ült és arca elé tartotta szürke karmantyúját, a másiktól Aglája nézett rá, havas szempillái alól, míg a harmadikban Flórika durcásan ült és félrefordította nagy, szőke gyerekfejét. De míg a három szánkó lassan közeledett a házhoz, a kopasz ákácok közül egyszerre, váratlanul, mint egy szemrehányó gondolat, Borbála lépett előre és így szólt a ház urához:

– Megöregedtünk és ideje, hogy a vallásra meg a halálra gondolj, Atalay!